

ni mogoče spregledati njegovega dela kot pedagoga. Njegov učbenik pravne zgodovine je tudi danes zgled jasno napisanega pedagoškega dela, ki študentu odpira nove poglede, posreduje dragocene informacije in daje možnosti za ustvarjalen razmislek ter kritičen pristop do predmeta.

Zaradi dela, ki ga je profesor Vilfan opravil, mi je v posebno zadovoljstvo, da smem spregovoriti ob zborniku, ki mu ga SAZU in Zgodovinski inštitut posvečata. Ob tem ne morem mimo ugotovitve, da – mislim, da se ne motim – gre za prvi zbornik, ki je posvečen članu SAZU, ki je bil pravnik. Kolikor daleč nazaj mi sega spomin, vsaj velika večina drugih pravnikov, članov SAZU, ni imela te strokovno izjemne in človeško tople priložnosti. Morda je zato ta trenutek tudi primeren za razmislek o tem, da bi bilo prav posvetiti znanstveno-raziskovalnemu delu na pravnem področju v okviru ZRC SAZU večjo pozornost.

Teh nekaj misli o prof. Vilfanu ne bi mogla zaključiti, ne da bi se ga spomnila kot človeka, kolega in sodelavca. Prof. Vilfan je bil – potem ko ni želel prevzeti funkcije dekana – v letih, ko sem sama opravljala to delo, predsednik komisije za študijske zadeve. To je bil čas, ko so fakultete – bog-ve kolikič že – pisale svoje študijske programe in jih pošiljale pristojnim v odobritev. Priprava študijskega programa z vsemi posledicami, ki jih ima, je vedno nadvse občutljivo in zahtevno delo. Prof. Vilfan je bil pri tem premočrten, korekten, dojemljiv za pripombe kolegov, človek, ki je znal združevati in iskati ter najti sintezo. Bil je resnično idealen sodelavec.

In končno, najbrž ga noben izmed udeležencev ekskurzij, ki smo jih prirejali (zlasti tistih skupaj s pravno fakulteto v Gradcu) po različnih delih Slovenije, ne bo pozabil kot žive enciklopedije znanja o krajih, ljudeh in njihovih običajih in zgodovini. Ko je spregovoril o njih, so kozolci v Studorju nenadoma dobili povsem svojo barvo in svojo zgodovino, Sveti Janez in Sveti Duh v Bohinju sta bila polna zgodb o preteklosti, tudi pravno-zgodovinskih posebnosti in posledic. Bil je, kot bi se ob vsakem od teh prostorov odprl nov prostor – starega in novega, preteklega in sedanjega; bilo je, kot bi ti prostori za en sam hip oživel v vsej svoji pestrosti in živosti.

To je zame najbolj oseben in najtoplejši spomin na človeka, ki mu je posvečeno delo, ki ga danes predstavljamo javnosti.

Alenka Šelih

Igor Grdina, *Od Brižinskih spomenikov do razsvetljenstva*. Maribor : Obzorja, 1999. 243 strani.

Slavist in zgodovinar Igor Grdina je kljub svoji mladosti ena najznačilnejših osebnosti slovenske humanistike. V čemerno znanstveno sfero je vnesel poleg dobrega poznavanja vprašanj, ki se jih loteva, svojevrsten temperament, ki mu poleg občudovalcev in pristašev ustvarja tudi številne tihe in glasne nasprotnike. Ne priznava avtoritet, pač pa zgolj kvaliteto. Prav nepriznavanje hierarhične ureditve, ki bolj spominja na red v starem kmečkem kurniku, kjer je natančno določeno na katerem mestu sme spati stara in kje mlada kokoš, vzbuja pri tistih, ki ga zgolj površno spremljajo, vprašanje, ali vseeno malo ne pretirava. Njegova delovna zagnanost ne izvira iz osebne ambicioznosti, ampak iz občutka odgovornosti. O svojem delu pravi: »... ni veliko, nekaj pa je le. Prihodnji bodo napravili več in bolje. Z manj napakami in globljim razumevanjem.« To je seveda povsem drugačen nazor od tistega, ki smo ga bili vajeni pri nekaterih, da pred njimi ni bilo nič in za njimi še dolgo ne bo enakega ali boljšega.

Knjiga *Od Brižinskih spomenikov do razsvetljenstva* je zbornik petih Grdinovih razprav: Starejša slovenska nabožna književnost, Začetki slovenske književnosti med protestantsko in katoliško reformacijo, Nekaj opazk o vlogi Primoža Trubarja v začetkih slovenskega knjižnega jezika, Hrenov odnos do protestantov, »Nacionalizacija« Slovencev in njen evropski kontekst. Kot vidimo je pou-darek knjige na razpravah o reformaciji, prva in zadnja razprava pa dajeta grobi časovni okvir.

Avtorjevo izhodišče glede našega starejšega slovstva izhaja iz prepričanja, »da številna dela, ki so v starejših zgodovinskih obdobjih na naših tleh nastala v latinščini in nemščini, v Primorju pa tudi italijanščini, spadajo v območje slovenske kulture.« Potemtakem je kulturna podoba našega srednjega

veka povsem drugačna od tiste, o kateri smo skupaj z našimi predniki govorili nekaj desetletij. Položaj slovenskega jezika, njegov najvišji javni domet je ustoličevanje koroškega vojvode do leta 1414 v slovenskem jeziku, je samo ena plat podobe. Druga so predvsem različni latinski in nemški teksti, med katerimi predstavlja vrh ep o Marijinem življenju Filipa Žičkega, ki »je bil v 14. stoletju zelo bran in prepisovan. Bil je celo ena največjih literarnih uspešnic tistega časa.« Hlaskanje za vsako slovensko pisano besedo v tem času je seveda opravičljivo, ne sme pa nas njena številčnost navdati s podobo o temnih časih narodnega preganjanja, ki jo poznamo ob koncu 19. v 20. stoletju. Zato se mi zdijo izjemno tehtna opozorila na »slovenski gospod« v 14. stoletju, oznaka Koroške kot slovenske iz 15. stoletja, kot tudi na zelo verjetno znanje našega jezika pri Bernhardu II. Spanheimskemu, Otokarju III. Traungauskem ali pa končno verjetnost, da se je cesar Maksimiljan I. učil slovensko.

Namesto jadikovanja nad tragično preteklostjo Slovencev, bi bilo po Grdini potrebno bolj seznanjati slovensko javnost z našimi realnimi razmerami, odsotnostjo velikih mest, škofijskih sedežev... Njegova trditev, da je kulturno stanje pri drugih manj številčnih evropskih narodih podobno našemu, je v bistvu optimistična. Nasploh je treba poudariti, da je pri avtorju vseskozi čutiti veselje nad dejstvom, da je Slovenec. Zato pri izbiri zgodovinskih dejstev ne navaja le tistih, ki so manj ugodna za nas, ampak nas opozori tudi na tista, ki so bolj razveseljiva. Tako na primer pove, da slovenski značaj Brižinskih spomenikov ni za vse nesporen, da pa obstaja tudi možnost, da so naj-starejše ohranjeno slovensko besedilo sploh. Obstajajo razlogi tudi za možnost, da so nasledek predcirilmetodijanskega karantanskega krščanskega izročila. Odlika prve Grdinove razprave je obravnava Brižinskih spomenikov v kontekstu naše celotne srednjeveške kulture, tako neslovenskih kot slovenskih tekstov. Ker ni doma zgolj v slavistiki, ampak tudi v zgodovinopisju, je v primerjavi z nekaterimi predhodniki kot tudi sodobniki v prednosti prav v svoji dvojni kvalifikaciji: slavist in zgodovinar. Njegovo dojemanje problemov je bolj kompleksno, bolj usidrano v času in prostoru kot temeljnih zgodovinskih kategorijah.

Gornja ugotovitev prihaja še posebno do izraza pri obravnavi protestantske problematike. Uvodoma se mi zdi potrebno še posebno opozoriti na njegovo trditev, da reformacijsko 16. stoletje ne pomeni rojstva slovenskega naroda v etničnem smislu, da v jeziku izpričana skupnost ostaja že od prej, da obstaja nadpokrajinsko poimenovanje »posebne slovanske etnične skupnosti v Vzhodnih Alpah, ki sega vse do najsevernejših obal Jadrana, gričevnatega obrobja furlanske nižine in zahodnih predelov Panonije« že pred letom 1000. V slovenskih srednjeveških drobcih vidi sledove nad-narečnega značaja zapisanega jezika. Zelo izvirna se mi zdi avtorjeva misel, da se je slovenski kulturni jezik na svojih začetkih naslonil na vrhnje družbene plasti, ker se je pokristjanjevanje med Slovenci začelo pri vrhnji družbeni plasti. Čeprav je Trubar zapisal, da pred njim niso pisali v slovenskem jeziku, kar pomeni, da ni kontinuitete med srednjeveškim pismenstvom in začetki slovenske književnosti, pa vendar ni mogoče mimo dejstva, da je slovenstvo kot naddeželna skupnost že obstajalo. Naša reformacija ni zgolj kranjska, ampak je produkt dela za Slovence v vseh notranjeavstrijskih deželah. Prekmurje, ki bi danes rado bilo neposredni dedič tega verskega (!), ne nacionalnega gibanja, se seveda v tem krepko moti.

V primerjavi z mnogimi dosedanjimi obravnavami reformacije se Grdinove razprave o tej problematiki odlikujejo po tem, da ni od nikogar. Ne gre zgolj za verske opredelitve, gre tudi za antikatoliško razpoloženje pri nekaterih naših pokojnih in tudi živih literarnih zgodovinarjih, liberalnega in marksističnega porekla, ki so tovrstno raziskovanje v veliki meri artikulirali z antiklerikalnimi in antiverskimi problemi svoje sodobnosti. Seveda najdemo tem nasprotna prizadevanja tudi na katoliški strani. Ker je avtor v tem primeru povsem neobremenjen, je seveda veliko lažje brati njegove analize hkrati s številnimi pikrimi sodbami, ki jih pri Grdini nikoli ne manjka. Protestantizmu ne jemlje, niti ne zmanjšuje njegovih zaslug za začetek slovenske književnosti, hkrati pa tudi poudarja, da to ne more »inavgurirati protestantizma kot sublimiranega duhovnega izraza slovenskega nacionalnega reda, kar je posledica uspeha katoliške reformacije, ki ji je popoln triumf zagotovila politika deželnega kneza.« Povsem v njegovem stilu pisanja je primerjava med Trubarjem in škofom Hrenom: »Oba sta zapustila vero svojih staršev in se samozavestno podala na pot, ki sta jo imela za pravo. Prav tako sta oba storila vse, da bi se uresničile njune zamisli; le sredstva, ki sta jih imela na voljo, so bila različna - in to je bilo nazadnje odločilno.«

Poglavitni dosežek slovenskih protestantov je ustvaritev slovenskega knjižnega jezika, ne pa slovenske književnosti v modernem smislu, ko je ta zavezana predvsem estetskim kriterijem. Prav v zvezi z jezikom slovenskih protestantov, zlasti Trubarjevimi, pa Grdina ostro polemizira z žal že pokojnim Jakobom Riglerjem, ki je razvil hipotezo, »da je Trubar pisal oz. vsaj hotel pisati v ljubljanskoščini.« Grdina je prepričan, da je Trubar, ki je služboval v različnih slovenskih deželah, naslonil knjižni jezik na osnovo različnih slovenskih govorov. Ti naj bi segali od tržaščine preko kranjske do štajerske. Prav njegova postavitev na naddeželno stališče naj bi dajala njegovemu delu orjaški značaj. V jezikovni politiki se je izogibal skrajnostim. Strinja se s prejšnjimi avtorji glede velikega vpliva njegovega dolenskega dialekta, na ljubljanskoščino pa ne pristaja. Podpisani, ki je v teh vprašanih popolnoma nekompetenten, je pri branju Grdinovih nasprotnih argumentov vendar dobil vtis, da pokojni Rigler, bil je izjemno skromen in tih mož, ki bi se z svojim kritikom v neposrednem pogovoru gotovo hitro sporazumel, in on trdita isto. Ljubljana je vendar bila v Trubarjevih časih zelo verjetno predvsem dolensko mesto. Mi v Novem mestu nismo nikoli toliko zavijali kot Ljubljanci z Dolenske ceste. Seveda pa ne trdim, da je Rigler tako mislil. Ne glede na vse, pa naj ta del prikaza zaključimo z ugotovitvijo, da je branje tega dela knjige pravi balzam po prazniku reformacije na Slovenskem. Koliko neumnosti in laži takrat napišejo in izgovorijo - višek lanskih je bilo iskanje začetkov ljubljanske univerze v protestantski stanovski šoli -, človek se sprašuje, ali ima sploh kakšen smisel raziskovati, ko pa tisti, ki oblikujejo javno mnenje, malo ali nič ne berejo.

Grdinova zadnja razprava v knjigi obravnava problem samozavedanja Slovencev kot naroda v širšem evropskem okviru. Tematika je cveterjanska, pristop tudi, stil pisanja pa Grdinov, kar povzroča pri bralcu neko posebno občutje. Pokojni prof. Zwitter je vedno trdil, da je Evropejec in Slovenec. Prezame ga navdušenje nad tenkočutnimi prizadevanji, ki iščejo elemente slovenske narodne zavesti pred letom 1848. Še več. Zave se, da je prav vprašanje slovenske naddeželne zavesti tista rdeča nit, ki povezuje knjigo v celoto. Izhaja iz jezika, ki je Slovincem stoletja nadomeščal politično domovino. Nacionalna ideja v kulturi je napravila prostor nacionalni ideji v politiki, ugotavlja Grdina. Prav zato je v iskanju besede Slovenija, ki jo prvič 1816. leta omenja Vodnik, ki »artikulira ideje družbene skupnosti, ki ji pripada,« potrebno biti še posebno pozoren na opise teritorija, kjer govorijo slovensko. Prav v tem pogledu nudi ne le ta Grdinova razprava, ampak cela knjiga obilo gradiva. Očitno je tega veliko več, kot smo pripravljene priznati. Avtor knjige *Od Brižinskih spomenikov do razsvetljenstva* je nedvomno znanstvenik, ki pa ne pripada danes izjemno glasni in vplivni anacionalni struji v naši znanosti. Ta je pripravljena zapravljati le slovenski denar, vse ostalo, kar je povezano s tistimi, ki ga morajo odvajati državi, pa zavrača in celo javno ponižuje. Grdina ne skriva, da ima aktiven in pozitiven odnos do slovenstva. Tudi to je ena velikih odlik njegove knjige.

Igor Grdina je v slovensko humanistiko znova vnesel polemiko. To smo že krepko potrebovali, saj je marsikje začelo zaudarjati. Čeprav svojim oponentom mimogrede zabrusi, da je tehtnost njihovih, njemu nasprotnih razlag »večinoma enaka kalorični vrednosti lišaja v alpskem visokogorju,« je vendar dejstvo, da si ne pripisuje mesijanske vloge, ampak želi strokovno diskusijo. Čeprav se podpisani za presojo vrste njegovih jezikovnih pogledov ne čuti kompetentnega, pa z veseljem ugotavlja, da nudijo kulturnozgodovinska vprašanja, ki jih načenja, dovolj netiva za zelo poglobljena razglabljanja o naši starejši preteklosti.

Stane Granda

Lawrence Sondhaus, *The naval policy of Austria-Hungary, 1867-1918 : navalism, industrial development and the politics of dualism.*: West Lafayette : Purdue University Press, 1994. 441 strani.

V preteklem desetletju so se kar vrstile nove izdaje s področja pomorske zgodovine habsburške monarhije. Kot glavna avtorja teh študij sta se uveljavila dva ameriška zgodovinarja: *Lawrence Sondhaus* in *Paul G. Halpern*. Prvi je med drugim napisal tudi monografijo o habsburški pomorski sili v obdobju 1797-1866 in o Italijanih v c.kr. oboroženih silah. Tudi v naši reviji pa smo že lahko